

REGIONALNE RAZLIKE I PROMJENE POVRŠINA KATEGORIJA ISKORIŠTAVANJA POLJOPRIVREDNOG ZEMLJIŠTA SR HRVATSKE

ADOLF MALIĆ

Uvodne teze

Predmet ovog rada je analiza regionalnih razlika i promjena strukture površina kategorija poljoprivrednog zemljišta SR Hrvatske i to od 1962. do 1982. godine.¹⁾

Zemljište je osnova poljoprivredne proizvodnje zbog čega mu treba posvetiti odgovarajuću pažnju i u znanstvenom istraživanju, tim više što se u posljednje vrijeme poljoprivredi u nas posvećuje relativno više pažnje, prvenstveno u cilju povećane proizvodnje hrane.

Analizirajući mjesto i značaj poljoprivrede u našem društvu i poljoprivredi u poslijeratnom razdoblju opetovano je konstatirano da poljoprivreda postepeno ali kontinuirano relativno slabi u ukupnom gospodarstvu Republike, na što ukazuju i slijedeći pokazatelji.

Poljoprivredno stanovništvo u ukupnom stanovništvu SR Hrvatske u poslijeratnom razdoblju ubrzano brojčano opada, i to relativno i apsolutno. Neposredno nakon drugog svjetskog rata na poljoprivredno stanovništvo SR Hrvatske otpadalo je 56,1% (1953. g.) ukupnog stanovništva te Republike da bi taj udio, a s postepenim gospodarskim razvojem zemlje, postepeno ali stalno opadao (1961. g. 43,9%, 1971. g. 30,2%, 1981. g. 14,4%).²⁾ Od 1961. godine smanjen je i udio aktivnog poljoprivrednog u ukupnom aktivnom stanovništvu Republike (1961. g. 50,0%, 1971. g. 36,9%, 1981. g. 20,9%).³⁾ Opada i udio poljoprivrede u društvenom proizvodu Republike 1953. g. udio poljoprivrede je iznosio 32,3%, 1973. g. 14,7%, 1981. g. 12,0%.⁴⁾

Prosječne stope rasta poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj zaostaju za odgovarajućim stopama rasta cijele privrede i to u razdoblju 1947—1977. g. dvostruko za stopama rasta ukupne privrede, odnosno trostruko za stopama rasta industrije.⁵⁾ Navedeni raskorak se u razdoblju 1978—1981. g.

1) U ovom trenutku bilo je najsvrsishodnije obuhvatiti u promatranju period od 1962. g. do danas. Zalazak u prve poratne godine, pa sve do kraja pedesetih godina, iziskivao bi prevelike preračune s obzirom na značajne teritorijalne promjene opć. granica u tom vremenu.

2) Puljić V., Deagrarizacija poljoprivrednog stanovništva SR Hrvatske, Dugoročne promjene u ekonomsko-socijalnoj strukturi stanovništva i zaposlenosti, II dio, Sociodemografski procesi i urbanizacija sela, IDIS Zagreb, 1983, str. 51.

3) Borojević G., Socijalno-ekonomska struktura stanovništva, Dugoročne promjene u ekonomskoj i socijalnoj strukturi stanovništva i zaposlenosti, I dio, Promjene u socijalno-demografskim strukturama i zaposlenosti, IDIS, Zagreb, 1983, str. 108.

4) Samoupravni društveno-ekonomski razvoj Jugoslavije 1947—1977. SZSJ, Beograd, 1978, str. 237 i SB/1357, SZSJ, Beograd 1983, str. 14 i 18.

5) Samoupravni društveno-ekonomski razvoj Jugoslavije 1947—1977. SZSJ, Beograd, 1978, str. 237—240.

Tabl. 1. Učešće kategorija iskorištavanja zemljišta po republikama i pokrajinama SFRJ 1962., 1972. i 1982. godine (poljoprivredno zemljište = 100)

Prostorna jedinica	Oranice		Voćnjaci		Vinogradi		Ljivade		Pašnjaci		Ostalo							
	1962.	1972.	1962.	1972.	1962.	1972.	1962.	1972.	1962.	1972.	1962.	1972.						
SFRJ	51,5	51,0	49,6	2,8	3,1	3,4	1,8	1,7	1,7	13,0	13,5	14,4	30,6	30,2	30,2	0,3	0,5	0,7
BOSNA I HERCEGOVINA	46,7	43,9	41,3	2,6	2,9	3,5	0,2	0,2	0,2	13,6	13,8	18,1	34,7	37,0	36,7	0,2	0,2	0,2
CRNA GORA	10,8	11,5	11,0	1,4	1,9	1,9	0,2	0,4	0,8	19,8	21,6	22,2	67,4	64,1	63,1	0,4	0,5	1,0
HRVATSKA	47,0	46,8	45,7	2,0	2,1	2,2	2,8	2,5	2,4	14,1	14,0	13,4	33,1	33,7	35,3	1,0	0,9	1,0
MAKEDONIJA	41,5	41,6	40,3	1,1	1,4	1,7	1,5	2,0	2,9	3,4	3,4	3,8	52,1	51,5	51,2	0,4	0,1	0,1
SLOVENIJA	31,7	29,7	28,2	3,3	3,9	4,0	2,4	2,3	2,4	30,0	35,1	38,1	32,5	28,7	28,7	0,1	0,3	0,5
UZA SRBIJA	57,2	56,6	54,7	6,1	6,5	7,0	2,6	2,4	2,1	14,2	14,4	15,8	19,7	19,9	20,2	0,2	0,2	0,2
VOJVODINA	85,5	87,0	87,2	0,5	0,6	0,9	1,4	1,2	1,0	2,4	2,1	2,0	9,0	7,8	7,4	1,2	1,3	1,5
KOSOVO	51,6	52,3	51,5	1,6	1,7	1,9	1,2	1,2	1,7	11,8	12,3	13,6	33,8	32,5	31,2	0	0	0,1

Izvor: Statistički godišnjaci SFR Jugoslavije, Beograd, 1963., 1973. i 1983. godine.

Tabl. 2. Indeks kategorija iskorištavanja zemljišta po republikama i pokrajinama SFRJ 1972., 1982. godine (1962 = 100)

Prostorna jedinica	1972.		1982.		1972.		1982.		1972.		1982.	
	1972.	1982.	1972.	1982.	1972.	1982.	1972.	1982.	1972.	1982.	1972.	1982.
SFRJ	96,8	92,6	107,8	116,5	92,6	90,7	101,1	105,8	96,4	94,9	97,7	96,0
BOSNA I HERCEGOVINA	93,2	86,9	111,9	132,8	100,0	120,0	100,7	114,3	105,7	104,0	99,2	98,4
CRNA GORA	95,3	89,1	125,0	125,0	200,0	400,0	98,3	98,3	85,5	81,7	98,3	96,0
HRVATSKA	97,8	93,2	102,9	104,4	87,4	82,1	97,3	91,0	100,0	102,4	98,3	96,0
MAKEDONIJA	90,4	84,9	111,8	129,4	117,4	165,2	90,2	98,0	88,9	85,8	90,0	87,4
SLOVENIJA	91,9	85,1	116,1	116,1	95,5	95,5	114,6	121,1	86,5	78,0	98,0	95,2
UZA SRBIJA	98,0	93,4	105,1	111,2	91,2	78,0	100,4	108,7	100,0	100,1	99,1	97,7
VOJVODINA	99,0	98,1	122,2	177,8	84,6	65,4	86,4	79,5	84,5	79,2	102,6	101,2
KOSOVO	104,0	101,0	111,1	122,2	100,0	142,9	107,4	116,2	98,5	93,3	97,3	96,1

Izvor: SGJ, 1963., 1973. i 1983. godine.

još više povećao na štetu poljoprivrede i iznosio je 1:3 prema cijeloj pri-
vredl, odnosno, 1:4 prema industriji.⁶⁷

Imajući na umu iznešena društvena opredjeljenja snažnijeg angaži-
ranja poljoprivrede u proizvodnji hrane, smatram da će detaljnija ana-
liza regionalne strukture i promjena površina pojedinih kategorija isko-
rištavanja zemljišta doprinijeti sagledavanju odnosa navedenih procesa
u društvu i promjena zemljišta.⁷¹

Iz priloženih tablica se vidi, da se u SR Hrvatskoj od 1962. g. površine
poljoprivrednog zemljišta lagano ali konstantno smanjuju. U strukturi po-
ljoprivrednog zemljišta vidljivo je stalno opadanje udjela površina ora-
nica a povećanje udjela livadsko-pašnjačkih (zelenih) površina. Uočljivo
je i povećanje udjela površina voćnjaka a opadanje udjela površina vino-
grada. Izdvojimo li livadsko-pašnjačke površine u livade i pašnjake, onda
se vidi da se površine prvih lagano smanjuju a drugih nešto povećavaju.

Navedeno opadanje poljoprivrednih površina i promjene površina unu-
tar pojedinih kategorija iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta opće-
nito mogu ukazati na smanjenu brigu društva za zemljište kao i na širenje
površina ekstenzivnijeg načina iskorištavanja.

No, do sada dati podaci odnose se na teritorij čitave Republike koji
je vrlo različitih prirodnih obilježja pa i nejednako zahvaćenog intenzi-
teta društvenog razvoja. To znači da navedeni podaci, koliko god bili in-
dikativni, u sebi mogu kriti velike regionalne razlike kako u kretanju
ukupnog poljoprivrednog zemljišta tako i u promjenama površina unutar
pojedinih kategorija iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta.

Makroregionalne razlike u strukturi i promjenama površina kategorija iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta

Primjenom niže navedenih kriterija na teritoriji SR Hrvatske su za
1982. g. utvrđena četiri sljedeća tipa makroregionalne strukture poljo-
privrednog zemljišta.⁸¹

1. *Tip izrazite zastupljenosti oraničnih površina u poljoprivrednom zemlji-
štu — Istočna Hrvatska.*⁸²
2. *Tip izrazite zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina u poljoprivred-
nom zemljištu — Sjeverno Hrvatsko primorje i Gorska Hrvatska,*
3. *Tip pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina i nadprosječ-
nog udjela voćnjačko-vinogradskih površina u poljoprivrednom zem-
ljištu — Južno Hrvatsko primorje,*
4. *Tip složene strukture poljoprivrednog zemljišta — Središnja Hrvatska.*

6) SB/1357, SZSJ, Beograd 1983. str. 10.

7) Ovaj rad je sastavni dio analize odnosa zemljišta i poljoprivredne proizvodnje i intenzivnog is-
traživanja »ugarac« u okviru projekta »Sociogeografski aspekti društveno-ekonomskog raz-
voja SR Hrvatske».

8) U ovom radu primjenjujemo regionalnu strukturu SR Hrvatske kakva je data u Geografiji SR
Hrvatske, školska knjiga, Zagreb, 1974. godine.

8) Tipovi su dobiveni na bazi nadprosječnog, tričetvrtinskog ili nastopolovičnog udjela tri osnov-
ne grupe kategorija iskorištavanja: 1. oranice, 2. voćnjaci-vinogradi, 3. livade-pašnjaci. Na
osnovi konkretnih primjera izdvojeno je 1982. i 1982. godine u SR Hrvatskoj dvanaest tipova
strukture poljoprivrednog zemljišta za zajednice općina i općine: (sljedeća stranica)

Slovene oznake tipova prema kategorijama iskorištavanja*	Godina	Oranice %	Voćnjaci i vinogradi %	Livade i pašnjaci %
1. IO-VV-LP	1982.	>74,5	<4,8	<47,2
	1982.	>74,5	<4,6	<48,7
2. IO+VV-LP	1982.	>74,5	>4,8	<47,2
	1982.	>74,5	>4,6	<48,7
3. PO-VV-LP	1982.	50,0—74,4	<4,8	<47,2
	1982.	50,0—74,4	<4,6	<48,7
4. PO+VV-LP	1982.	50,0—74,4	>4,8	<47,2
	1982..	50,0—74,4	>4,6	<48,7
5. ILP-VV-O	1982.	<47,0	<4,8	>74,5
	1982.	<45,7	<4,6	>74,5
6.ILP+VV-O	1982.	<47,0	>4,8	>74,5
	1982.	<45,7	>4,6	>74,5
7. PLP-VV-O	1982.	<47,0	<4,8	50,0—74,4
	1982.	<45,7	<4,6	50,0—74,4
8. PLP+VV-O	1982.	<47,0	>4,8	47,3—74,4
	1982.	<45,7	>4,6	48,9—74,4
9. -O+VV-LP	1982.	<47,0	>4,8	<47,2
	1982.	<45,7	>4,6	<48,7
10. +O-VV+LP	1982.	47,0—49,9	<4,8	47,2—49,9
	1982.	45,7—49,9	<4,6	48,7—49,9
11. +O+VV-LP	1982.	47,0—49,9	>4,8	<47,2
	1982.	45,7—49,9	>4,6	<48,7
12. -O+VV+LP	1982.	<47,0	>4,8	47,2—49,9
	1982.	<45,9	>4,6	48,7—49,9

- * I = izrazita zastupljenost
P = pretežna zastupljenost
- = ispodprosječna zastupljenost
+ = iznadprosječna zastupljenost
O = oranice
VV = voćnjaci i vinogradi
LP = livade i pašnjaci

Vidi se da su osnovni tipovi strukture poljoprivrednog zemljišta prilagođeni bitno različitim prirodnim obilježjima pojedinih makroregija, što znači da je navedena makroregionalna podjela osnovnih tipova strukture poljoprivrednog zemljišta u osnovi određena specifičnim prirodnim osobinama sredine a ne njihovim društvenim kretanjima.

U ravničarskoj Istočnoj Hrvatskoj prevladava tip izrazite zastupljenosti oraničnih površina u poljoprivrednom zemljištu a u planinskim ili krševitim regijama Sjevernog i Južnog Hrvatskog primorja i Gorske Hrvatske prevladavaju tipovi izrazite ili pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina dok je za prirodnim osobinama složeniju Središnju Hrvatsku karakterističan tip složene strukture.

S obzirom na značajne razlike u prirodnim obilježjima pojedinih makroregija, naročito razlika u tipovima i kvaliteti zemljišta, očito je da se iza istih kategorija zemljišta kriju značajne razlike u njihovoj kvaliteti, što bitno utječe na promjene njihovih površina izazvanih društvenim kretanjima.

Usporedimo li zastupljenost tipova strukture poljoprivrednog zemljišta u 1962. i 1982. g. vidimo, da nije bilo bitnih promjena po makroregijama. Promijenilo se samo tip strukture u Sjevernom Hrvatskom primorju i to iz tipa pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina s nadprosječnom zastupljenosti voćarsko-vinogradarskih površina u tip izrazite zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina u poljoprivrednom zemljištu, čime se ova makroregija strukturom poljoprivrednog zemljišta približila prilikama u Gorskoj Hrvatskoj.

No ako u navedenom 20-godišnjem razdoblju nije došlo do značajnijih promjena tipova strukture poljoprivrednog zemljišta, nastale su značajnije razlike u odnosima površina pojedinih kategorija poljoprivrednog zemljišta unutar tipova pojedinih makroregija.

Promjene unutar tipova prije bi se mogle obrazložiti društvenim kretanjima nego promjene makroregionalnih tipova.

No za utvrđivanje odnosa društvenih kretanja i promjena struktura poljoprivrednog zemljišta potrebna su opsežna terenska istraživanja na užim ali razvojem potenciranih područja.

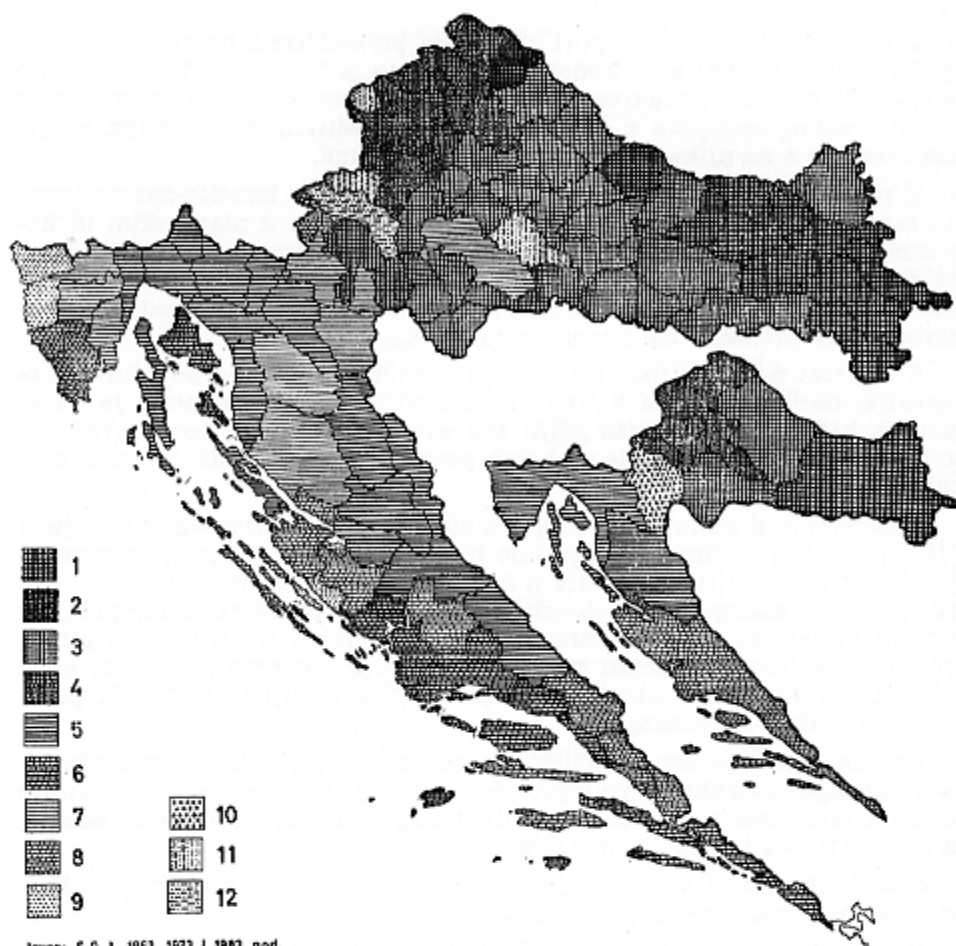
Stupanj promjena unutar pojedinih struktura poljoprivrednog zemljišta odredili smo na osnovu postotka iznosa promjena (indeksa) površine određene kategorije u razdoblju 1962—1982. godine.¹⁰⁾

Uspoređivanjem dobivenih indeksa utvrdili smo da poljoprivredne površine na makroregionalnoj razini uglavnom opadaju i to s vremenom sve više jer su indeksi, negativni, 1982. godine naglašeniji nego 1972. godine.

Sličan se razvojni pravac može utvrditi i za promjene oraničnih površina s tom razlikom što su se površine oranica još brže smanjivale nego površine ukupnog poljoprivrednog zemljišta.¹¹⁾

10) Dobiveni indeksi promjena površina kategorija za 1972. i 1982. godinu na bazi 1962. godine sistematizirani su u pet grupa različitog intenziteta: grupa 0 = indeks 97,0—103,0; grupa 1 = indeks 90,0—96,9; grupa 2 = indeks 89,9 i manje; grupa 3 = indeks 103,1—110,0 i grupa 4 = indeks 110,1 i više.

11) Za SR Hrvatsku u cjelini površine oranica opale su 1972. godine u odnosu na 1962. godinu za 2,2%, a 1982. godine u odnosu na 1962. godinu za 6,8%. Istovremeno su ukupne poljoprivredne površine za SR Hrvatsku opale 1982. godine u odnosu na 1962. godinu za 4,0%.

Izvor: S G J 1963, 1973 i 1982. god.

Sl. 1. Tipovi regionalne strukture poljoprivrednog zemljišta u SR Hrvatskoj 1982. godine

1 — tip izrazite zastupljenosti oraničnih površina, 2 — tip izrazite zastupljenosti oraničnih površina s nadprosječnim udjelom voćnjačko-vinogradskih površina, 3 — tip pretežne zastupljenosti oraničnih površina, 4 — tip pretežne zastupljenosti oraničnih površina s nadprosječnim udjelom površina voćnjaka i vinograda, 5 — tip izrazite zastupljenosti livadsko-pašnjačkog zemljišta, 6 — tip izrazite zastupljenosti livadsko-pašnjačkog zemljišta s nadprosječnim udjelom voćnjačko-vinogradskih površina, 7 — tip pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkog zemljišta, 8 — tip pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkog zemljišta s nadprosječnim udjelom površina voćnjaka i vinograda, 9 — tip nadprosječnog udjela voćnjačko-vinogradskih površina s ispodprosječnim udjelom ostalih kategorija zemljišta, 10 — tip nadprosječnog udjela oraničnih i zelenih površina s ispodprosječnim udjelom voćnjaka i vinograda, 11 — tip nadprosječnog udjela oranica, voćnjaka i vinograda s ispodprosječnim udjelom zelenih površina i 12 — tip nadprosječnog udjela voćnjačko-vinogradskih i zelenih površina i ispodprosječnim udjelom oranica.

Bild 1. Verzeichnis der regionalen Verschiedenartigkeit von Landwirtschaftsflächen in S.R. Kroatien im Jahre 1982

- 1) Typ ausgeprägter Anwesenheit von Ackerflächen
- 2) Typ ausgeprägter Anwesenheit von Ackerflächen mit überdurchschnittlich hoher Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 3) Typ mit meist vertretenen Ackerflächen
- 4) Typ mit meist vertretenen Ackerflächen und überdurchschnittlich hoher Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 5) Typ ausgeprägter Anwesenheit Wies- und Weideland
- 6) Typ ausgeprägter Anwesenheit von Wies- und Weideland mit überschnittlich hoher Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 7) Typ mit meist vertretenen Wies- und Weideland
- 8) Typ mit meist vertretenen Wies- und Weideland mit überdurchschnittlich hoher Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 9) Typ mit überdurchschnittlich hoher Anwesenheit von Obst- und Weinbauflächen und unterdurchschnittlich Anteil von anderen Arten von Landwirtschaftsflächen
- 10) Typ mit überdurchschnittlich hoher Anwesenheit von Acker- und Grünflächen und unterdurchschnittlichen Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 11) Typ überdurchschnittlich hoher Anwesenheit von Ackerflächen, Obst- und Weingärten, und unterdurchschnittlichen Anteil von Grünflächen
- 12) Typ überdurchschnittlich hoher Anwesenheit von Obst- und Weinbauflächen, wie auch Grünflächen, jedoch unterdurchschnittlichem Anteil von Ackerflächen.

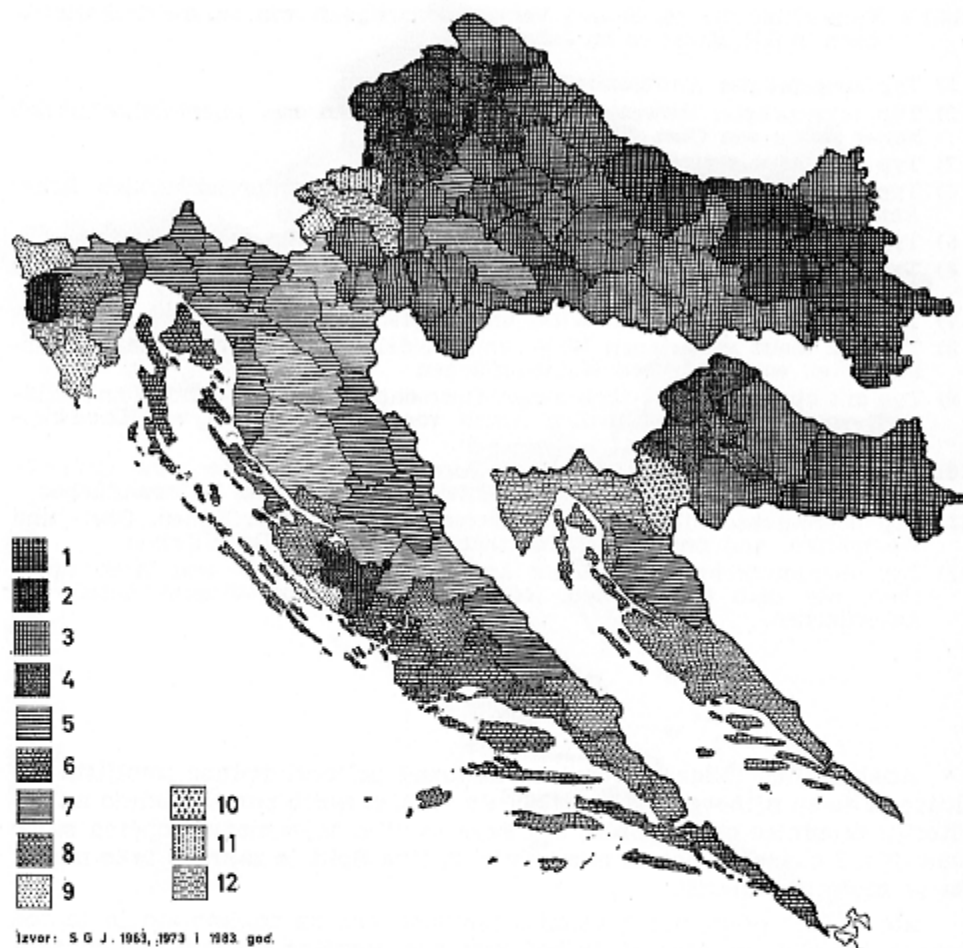
Anallizirajući indekse promjena ukupnog poljoprivrednog zemljišta vidljivo je da su njihove površine 1962. do 1982. g. nešto porasle jedino na teritoriju zajednice općina Split, a u svim ostalim zajednicama općina su se smanjile. I navedeni porast u zajednici općina Split je zapravo tako malen da se može zanemariti.

Što se tiče promjena oraničnih površina one su se, kao što je to već rečeno, također smanjile ali je kod kretanja površina oranica bilo određenih oscilacija.

U razdoblju 1962—1972. g. površine oranica su se nešto povećale u zajednicama općina Karlovac, Osijek i Rijeka dok su ostale zajednice općina imale pad oraničnih površina. Od 1972. g. međutim, oranične površine se smanjuju u svim zajednicama općina, a u nekim vrlo intenzivno, što naročito vrijedi za zajednice općina Sisak, Grada Zagreba, Gospića i Rijeke u kojima indeks smanjenja (1962—1982. g.) je bio veći od 10%.

Najveće smanjenje površina uočljivo je kod vinograda. Tri prostorno najveće, i za uzgoj vinograda značajne zajednice općina, tj. ZO Osijek, Zagreb i Split imale su (u odnosu na površine 1962. g.), pad površina pod vinogradima u 1972. i 1982. g. i to za više od 10%. Do 1982. g. nešto manje su se smanjivale vinogradske površine u zajednicama općina Karlovac i Sisak. Kontinuiran porast vinogradskih površina do 1982. g. imala je samo zajednica općina Varaždin.

Relativno najveće promjene u površinama kategorija zemljišta nastale su kod voćnjaka. Tu treba razlikovati kretanja u primorskom od kretanja

Sl. 2. Tipovi regionalne strukture poljoprivrednog zemljišta u SR Hrvatskoj 1962. godine

1 — tip izrazite zastupljenosti oraničnih površina, 2 — tip izrazite zastupljenosti oraničnih površina s nadprosječnim udjelom voćnjačko-vinogradskih površina, 3 — tip pretežne zastupljenosti oraničnih površina, 4 — tip pretežne zastupljenosti oraničnih površina s nadprosječnim udjelom površina voćnjaka i vinograda, 5 — tip izrazite zastupljenosti livadsko-pašnjačkog zemljišta, 6 — tip izrazite zastupljenosti livadsko-pašnjačkog zemljišta s nadprosječnim udjelom voćnjačko-vinogradskih površina, 7 — tip pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkog zemljišta, 8 — tip pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkog zemljišta s nadprosječnim udjelom površina voćnjaka i vinograda, 9 — tip nadprosječnog udjela voćnjačko-vinogradskih površina s nadprosječnim udjelom ostalih kategorija zemljišta, 10 — tip nadprosječnog udjela oraničnih i zelenih površina s ispodprosječnim udjelom voćnjaka i vinograda, 11 — tip nadprosječnog udjela oranica, voćnjaka i vinograda s ispodprosječnim udjelom zelenih površina i 12 — tip nadprosječnog udjela voćnjačko-vinogradskih i zelenih površina i ispodprosječnim udjelom oranica.

Bild 2. Verzeichnis der regionalen Verschiedenartigkeit von Landwirtschaftsflächen in S.R. Kroatien im Jahre 1962

- 1) Typ ausgeprägter Anwesenheit von Ackerflächen
- 2) Typ ausgeprägter Anwesenheit von Ackerflächen mit überdurchschnittlich hoher Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 3) Typ mit meist vertretenen Ackerflächen
- 4) Typ mit meist vertretenen Ackerflächen und überdurchschnittlich hoher Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 5) Typ ausgeprägter Anwesenheit von Wies- und Weideland
- 6) Typ ausgeprägter Anwesenheit von Wies- und Weideland mit überschnittlich hoher Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 7) Typ mit meist vertretenen Wies- und Weideland
- 8) Typ mit meist vertretenen Wies- und Weideland mit überdurchschnittlich hoher Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 9) Typ mit überdurchschnittlich hoher Anwesenheit von Obst- und Weinbauflächen und unterdurchschnittlich Anteil von anderen Arten von Landwirtschaftsflächen
- 10) Typ mit überdurchschnittlich hoher Anwesenheit von Acker- und Grünflächen und unterdurchschnittlichen Anteil von Obst- und Weinbauflächen
- 11) Typ überdurchschnittlich hoher Anwesenheit von Ackerflächen, Obst- und Weingärten, und unterdurchschnittlichen Anteil von Grünflächen
- 12) Typ überdurchschnittlich hoher Anwesenheit von Obst- und Weinbauflächen, wie auch Grünflächen, jedoch unterdurchschnittlichem Anteil von Ackerflächen.

u kontinentalnom dijelu Republike. Zajednice općina kontinentalnog dijela SR Hrvatske, uzevši općenito, su povećale površine pod voćnjacima i to na teritoriju ZO Zagreba za 49,6%, (u odnosu na površine 1962. g.), Varaždina 45,3%, Bjelovara 44,9% i Karlovca 23,8%. Nasuprot ovom porastu površina voćnjaka, primorske zajednice općina istovremeno su smanjile površine pod voćnjacima i to na teritoriju zajednice općina Rijeka za 35,8% a Splita za 12,6%.

Neke značajnije regionalne razlike u strukturi i promjenama površina kategorija iskorištavanja poljoprivrednog zemljišta

Zastupljenost pojedinih tipova struktura poljoprivrednog zemljišta po općinama unutar pojedinih makroregija vidljiva je iz tab. 3.

Tabl. 3. Brojčana zastupljenost općina prema tipovima strukture poljoprivrednog zemljišta po makroregijama SR Hrvatske 1962. i 1982. godina

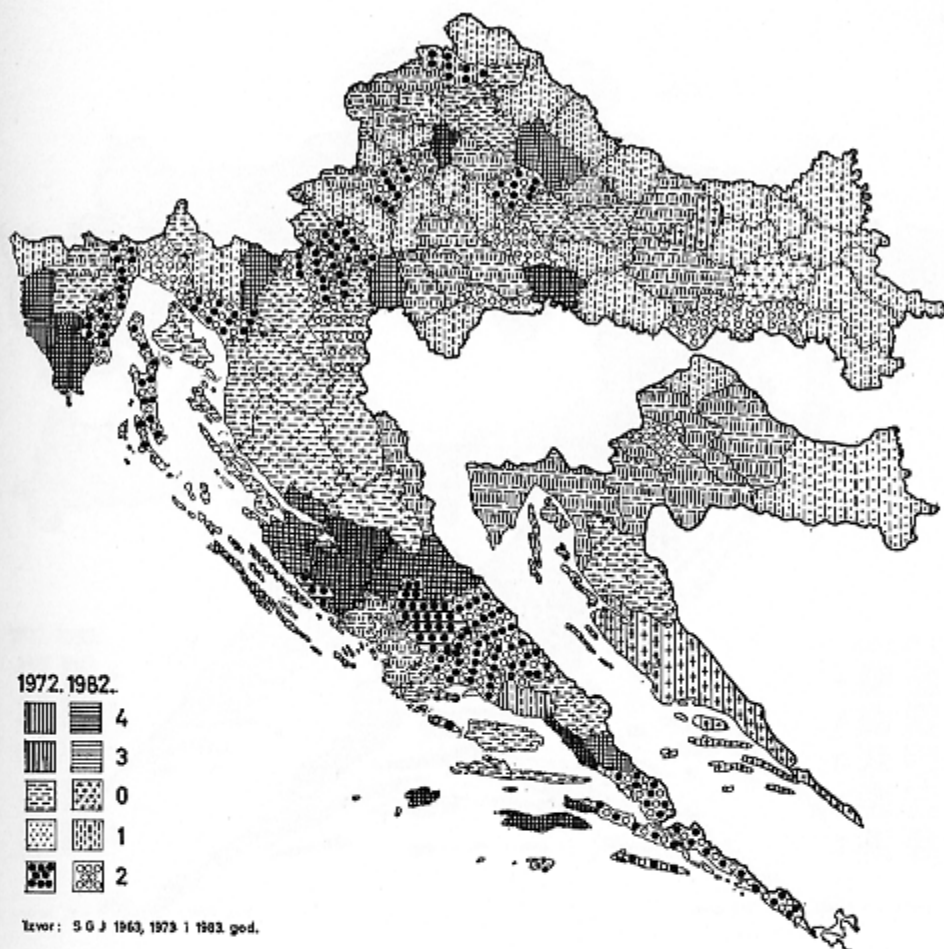
Slovena oznaka tipova poljoprivrednog zemljišta prema kategorijama iskorištavanja	1962.		1982.		1962.		1982.		1962.		1982.	
	2	2	9	9	—	—	—	—	—	—	—	—
1. IO-VV-LP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. IO+VV-LP	18	19	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—
3. PO-VV-LP	15	14	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
4. PO+VV-LP	—	—	—	—	7	7	—	—	—	—	—	—
5. ILP-VV-O	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6. ILP+VV-O	3	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
7. PLP-VV-O	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8. PLP+VV-O	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
9. -O+VV-LP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10. +O+VV-LP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11. -O+VV-LP	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12. -O+VV+LP	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
UKUPNO OPĆINA	44	44	14	14	9	9	15	15	22	22	104	104

Tabl. 4. Brojčana zastupljenost općina po grupama promjena pojedinih kategorija zemljišta u makroregijama SR Hrvatske 1972. god. i 1982. god. (1962. = 100)

Središnja Hrvatska Istočna Hrvatska Gorska Hrvatska Sjeverno Hrvatsko primorje Južno Hrvatsko primorje SR Hrvatska	Godina	Ukupno poljoprivredno zemljište		Oranice		Voćnjaci		Vinogradi*		Zelene površine																
		4	3	0	1	2	4	3	0	1	2	4	3	0	1	2										
1972.	2	21	14	5	3	1	12	19	9	28	4	4	3	5	4	5	8	15	12	8	9	10	11	7		
1982.	2	2	10	23	7	3	2	3	17	19	32	5	1	4	2	4	5	7	9	19	9	9	11	5	10	
1972.	—	1	2	11	—	—	2	2	9	1	—	8	2	2	—	—	—	2	3	9	—	2	—	—	12	
1982.	—	—	2	11	1	—	—	—	4	8	—	10	—	3	1	—	—	1	2	10	2	—	1	—	11	
1972.	—	1	7	1	—	—	2	1	3	3	—	1	2	1	2	3	1	2	—	—	—	1	6	—	2	
1982.	—	1	6	2	—	—	1	1	1	1	3	2	—	1	2	4	—	1	—	2	—	4	3	1	1	
1972.	1	2	6	2	4	—	1	2	4	1	7	1	1	1	4	8	—	2	1	2	9	2	3	5	1	4
1982.	1	2	5	2	5	—	1	—	2	—	12	2	—	—	1	12	—	1	1	12	4	3	3	1	4	
1972.	7	3	6	—	6	—	7	1	2	5	7	6	2	3	4	7	1	—	3	5	13	9	3	5	—	5
1982.	8	1	5	2	6	—	3	—	5	5	9	6	1	1	3	11	3	—	—	5	14	9	2	3	2	6
1972.	10	9	42	28	15	—	15	7	30	29	23	44	11	11	13	25	6	9	14	25	43	19	17	26	12	30
1982.	11	6	28	40	19	—	10	3	15	31	45	52	6	3	13	30	8	6	9	17	57	24	18	21	9	32

Izvor: SGJ 1963., 1973. i 1983. godine.

* Statistički nema iskazanih površina pod vinogradima u općinama Cabar, Delnice, Donji Lapac, Gospić, Otočac, Titova Korenica i Senj.

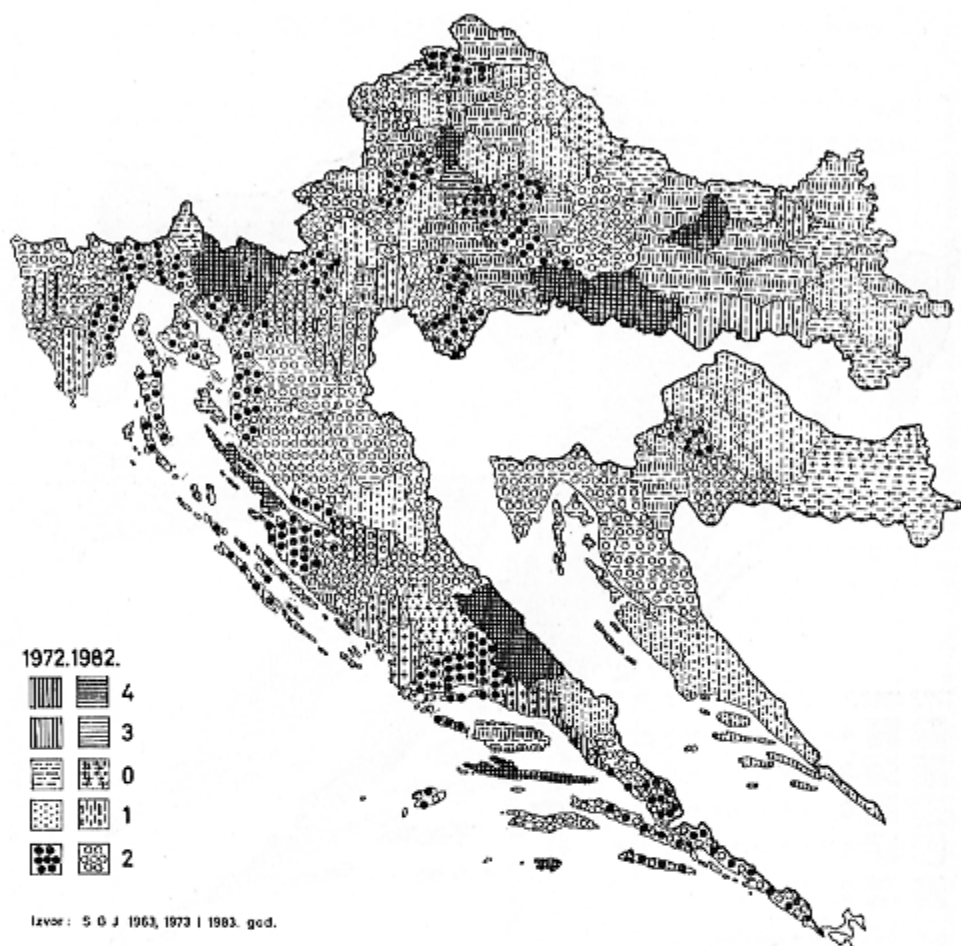

Sl. 3. Promjene površina ukupnog poljoprivrednog zemljišta u SR Hrvatskoj po općinama i zajednicama općina 1972. i 1982. godine

Bild 3. Änderungen der gänzlichen Landwirtschaftsflächen S.R. Kroatiens aufgeteilt nac Gemeinden und Gemeindgemeinschaften in 1972 und 1982

Visina indeksa: 0 — 97,0 do 103,0 1 — 90,0 do 97,0, 2 — 90,0, 3 — 103,1—110,0 i 4 — 110,0 (1962 = 100)

Indexgruppen: 0 — 97,0—103,0
 1 — 90,0— 96,9
 2 — 89,9 und kleiner
 3 — 103,1—110,0
 4 — 110,1 und grösser
 Jahr 1962 — 100

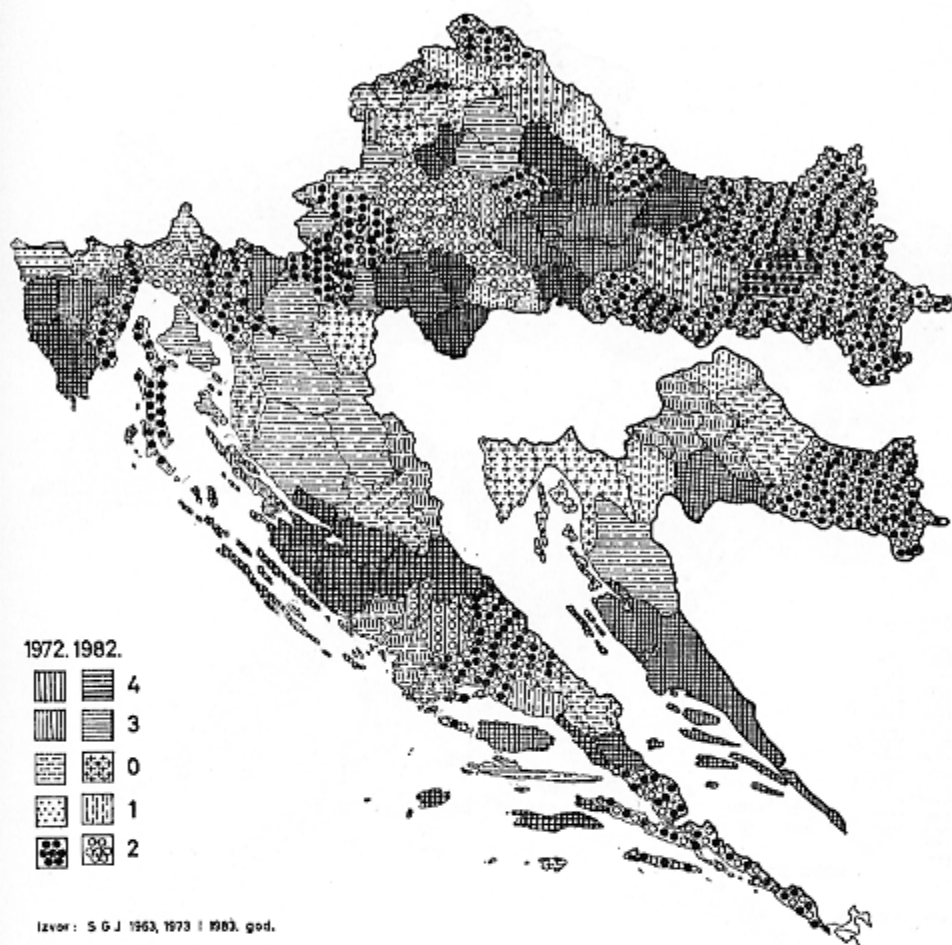

Sl. 4. Promjene površina oranica u SR Hrvatskoj po općinama i zajednicama općina 1972. i 1982. godine

Bild 4. Aenderungen in den Ackerflächen S.R. Kroatiens aufgeteilt nach Gemeinden und Gemeindegemeinschaften in 1972 und 1982

Visina indeksa: 0 — 97,0 do 103,0 1 — 90,0 do 97,0, 2 — 90,0, 3 — 103,1—110,0 i 4 — 110,0 (1962 = 100)

Indexgruppen: 0 — 97,0—103,0
 1 — 90,0—96,9
 2 — 89,9 und kleiner
 3 — 103,1—110,0
 4 — 110,1 und grösser
 Jahr 1962 — 100

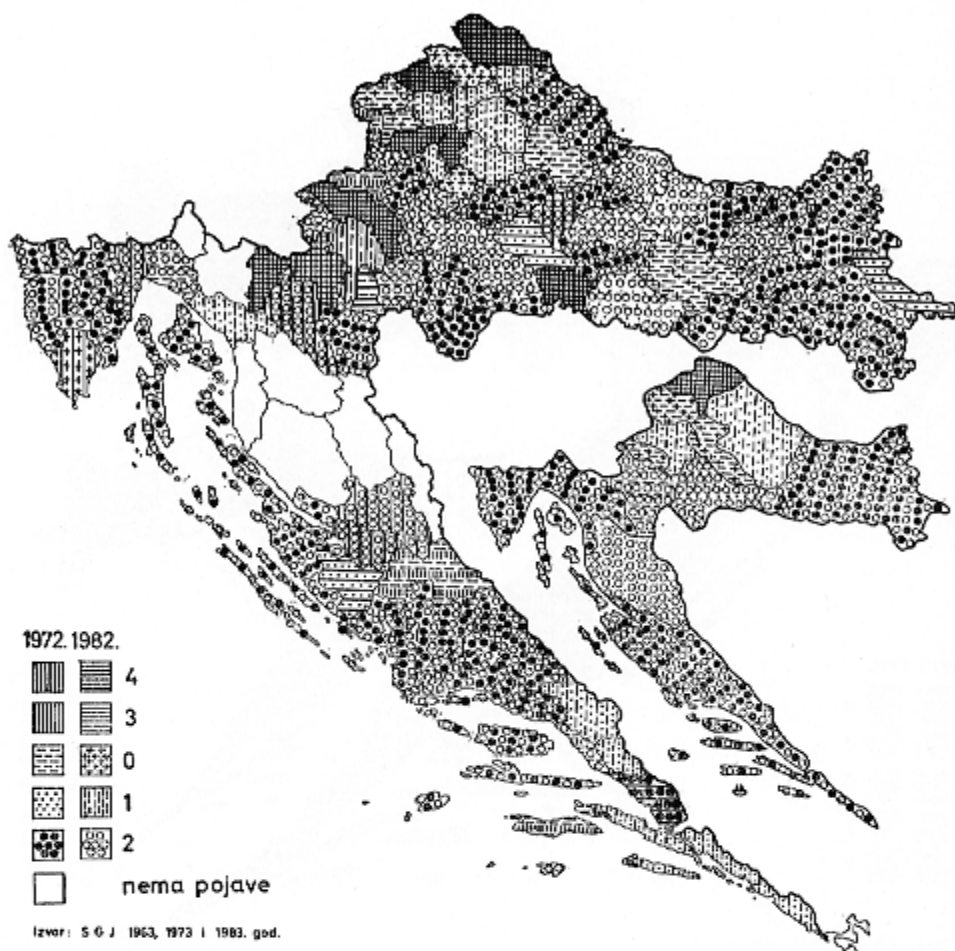

Sl. 5. Promjene površina livada i pašnjaka u SR Hrvatskoj po općinama i zajednicama općina 1972. i 1982. godine

Bild 5. Aenderungen des Weide- und Wieslandes S.R. Kroatiens aufgeteilt nach Gemeinden und Gemeindegemeinschaften in 1972 und 1982

Visina indeksa: 0 — 97,0 do 103,0 1 — 90,0 do 97,0, 2 — 89,9 und kleiner
4 — 110,0 (1962 = 100)

Indexgruppen: 0 — 97,0—103,0
1 — 90,0—96,9
2 — 89,9 und kleiner
3 — 103,1—110,0
4 — 110,1 und grösser
Jahr 1962 — 100

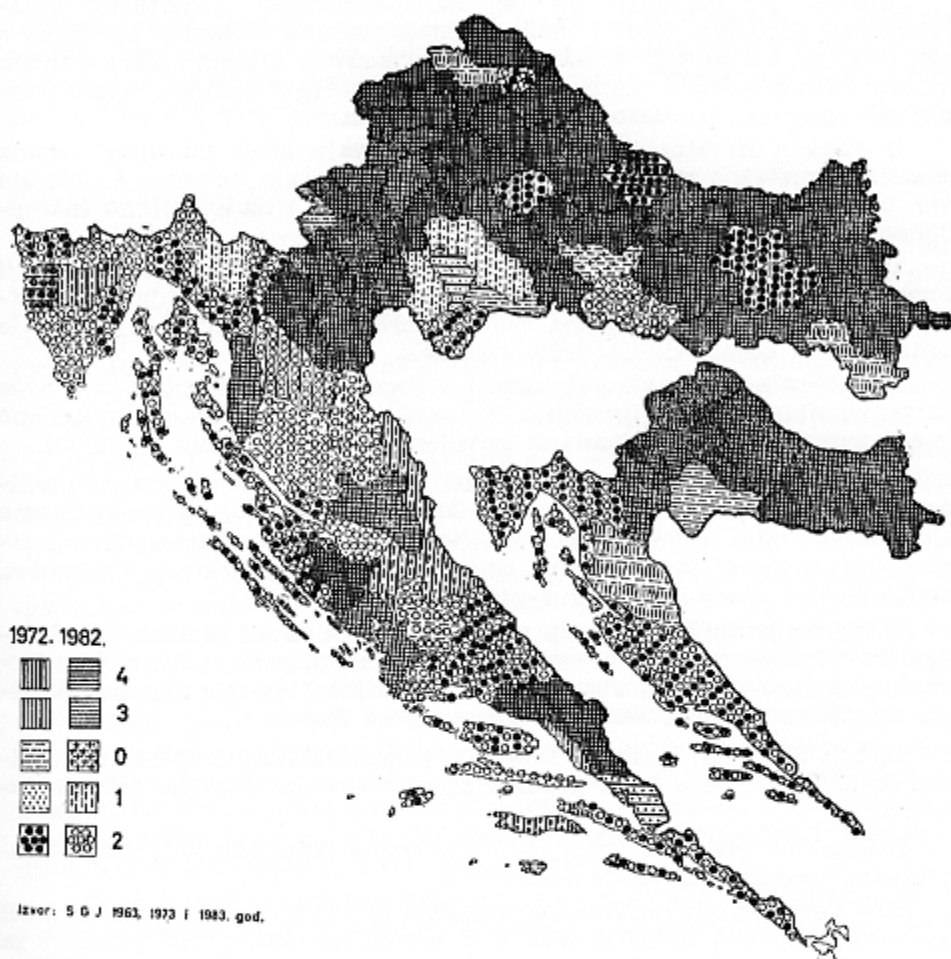

Sl. 6. Promjene površina vinograda u SR Hrvatskoj po općinama i zajednicama općina 1972. i 1982. godine

Bild 6. Änderungen der gänzlichen Weinbauflächen S.R. Kroatiens aufgeteilt nach Gemeinden und Gemeindegemeinschaften in 1972 und 1982

Visina indeksa: 0 — 97,0 do 103,0 1 — 90,0 do 97,0, 2 — 90,0, 3 — 103,1—110,0 i 4 — 110,0 (1962 = 100)

Indexgruppen: 0 — 97,0—103,0
 1 — 90,0—96,9
 2 — 89,9 und kleiner
 3 — 103,1—110,0
 4 — 110,1 und grösser
 Jahr 1962 = 100

Sl. 7. Promjene površina voćnjaka u SR Hrvatskoj po općinama i zajednicama općina 1972. i 1982. godine

Bild 7. Änderungen der gänzlichen Obstbauflächen (Obstgärten und Obstplantagen) S.R. Kroatiens aufgeteilt nach Gemeinden und Gemeindegemeinschaften in 1972 und 1982

Visina indeksa: 0 — 97,0 do 103,0 1 — 90,0 do 97,0, 2 — 90,0, 3 — 103,1—110,0 i 4 — 110,0 (1962 = 100)

Indexgruppen: 0 — 97,0—103,0
 1 — 90,0—96,9
 2 — 89,9 und kleiner
 3 — 103,1—110,0
 4 — 110,1 und grösser
 Jahr 1962 — 100

Analiza je pokazala da je najujednačeniju strukturu poljoprivrednog zemljišta 1962. i 1982. g. imala Istočna i Gorska Hrvatska s tom razlikom što su u prvoj kategoriji prevladavale brojem općine s tipom izrazite zastupljenosti oranica a u drugoj makroregiji općine s tipom izrazite zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina.

U Južnom Hrvatskom primorju prevladavaju brojčano tipovi općina izrazite ili pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina s time što npr. u 1982. g. čak 19 općina (od ukupno 22) ima i nadprosječnu zastupljenost površina pod vinogradom.

U Sjevernom hrvatskom primorju također su brojčano najzastupljeniji tipovi općina izrazite i pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina. No, 1982. g. samo 6 općina ove makroregije (od ukupno 15) imalo je nadprosječne udjele vinogradskih površina.

Najsloženiju regionalnu strukturu poljoprivrednog zemljišta ima naša najveća makroregija, tj Središnja Hrvatska. U ovom prostoru zastupljeno je čak sedam od ukupno dvanaest izdvojenih tipova za cijelu republiku.

God. 1982. je glavina tog prostora, odnosno čak 20 općina, imala tipove pretežne zastupljenosti oranica. Ovaj tip nalazimo u svim općinama bjelovarske regije (osim općina Virovitica i Križevci), u svim općinama sisačke regije (osim općine Sisak), zatim u općinama Karlovac, Vrginmost, Velika Gorica, Dugo Selo, Ivanić-grad i Vrbovec.¹²⁾

Drugi tip po brojnosti je tip pretežne zastupljenosti oranica s nadprosječnim udjelom voćnjaka i vinograda i njemu pripadaju sve općine Hrvatskog zagorja i varaždinske regije (osim općina Pregrada i Ludbreg), zatim još općine Sesvete, Zelina, Križevci i grad Zagreb.

Općine Samobor, Kutina i Pregrada pripadaju tipu nadprosječnih udjela oranica, voćnjaka i vinograda s ispodprosječnim udjelom zelenih površina.¹³⁾

Regionalne razlike u promjenama površina pojedinih kategorija iskorištavanja zemljišta izražene su u tab. 4.

Kod ukupnog poljoprivrednog zemljišta od 104 analizirane općine u SR Hrvatskoj njih 41% imalo je 1972. g. u odnosu na 1982. g. pad površina za više od 3%, a od 1962. g. do 1982. g. čak ih je 56,7% imalo pad površina veći od 3%.

Površine oranica su smanjene u još većem broju općina nego ukupne poljoprivredne površine. Za više od 3% površine oranica su smanjene u razdoblju 1962—1982. g. u 73,1% općina Republike, od čega je 43,3% imalo pad veći od 10%.

Relativno najveći broj općina s padom oraničnih površina je u Središnjoj Hrvatskoj (36 od 44 općine) pa onda u Istočnoj Hrvatskoj (svih 14 općina).

Slično kao kod oraničnih površina smanjene su i vinogradske površine i to čak u 76,3% općina Republike; u njima je pad iznosio 3 i više posto. Za više od 10% vinograda smanjene su u 58,8% općina Republike.

12) Općina Dugo Selo je 1962. godine pripadala tipu pretežne zastupljenosti livadsko-pašnjačkih površina.

13) Kutina je 1962. godine pripadala tipu pretežne zastupljenosti oranica, a Pregrada je bila u sastavu Krapinske općine.

Površine pod voćnjacima su u istom razdoblju za više od 3% porasle u 55,8% općina. U 50,0% općina porast je bio čak više od 10%. Najveći broj općina s porastom površina voćnjaka bio je u Središnjoj i Istočnoj Hrvatskoj dok je u Južnom Hrvatskom primorju relativno veći broj općina imao pad voćnjačkih površina.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

I pored relativnog opadanja važnosti poljoprivrede u posljednjem vremenu kod nas sve je prisutnije naglašavanje posebne uloge ove djelatnosti kao proizvodne osnove prehrane stanovništva. Cijela Jugoslavija, pa i naša republika imaju niz specifičnih povoljnosti upravo za proizvodnju hrane. Usprkos naglašenim društvenim htijenjima za snažnijim razvojem poljoprivrede pristupi poljoprivrednom razvoju su dobrim dijelom stihijski i često neadekvatni stvarnim mogućnostima prostora.

Površine poljoprivrednog zemljišta kao osnovica poljoprivredne proizvodnje pokazuju stalnu tendenciju opadanja. Osobito zabrinjava najizrazitije opadanje ukupnog poljoprivrednog zemljišta u našoj agrarno najvrijednijoj makroregiji — Istočnoj Hrvatskoj.

Struktura poljoprivrednog zemljišta prema kategorijama iskorištavanja pokazuje značajne regionalne razlike. U 104 analizirane općine 1982. god. utvrđeno je deset različitih tipova struktura. Polovina broja općina ima značajnije orijentirano poljoprivredno zemljište prema oraničnim površinama, a druga polovica općina prema zelenim površinama. Čak 44 općine imaju nadprosječan udio voćnjačko-vinogradskih površina.

Sve općine s pretežnom ili izrazitom prevlasti oranica nalaze se u kontinentalnoj Hrvatskoj, a općine s izrazitom prevlasti zelenih površina u Primorskoj i Gorskoj Hrvatskoj. Od 21 općine s pretežnom orijentacijom na zelene površine četiri su u Središnjoj Hrvatskoj (Karlovačka i Sisačka regija), a ostale u Primorju i Gorskoj Hrvatskoj.

Od 44 općine s nadprosječnim udjelom voćnjaka i vinograda, po devetnaest općina je u Središnjoj Hrvatskoj i Dalmaciji, a šest u riječkoj regiji.

Prema zastupljenosti strukture poljoprivrednog zemljišta možemo zaključiti da je Istočna Hrvatska prostor izrazite oranične orijentacije, a Gorska Hrvatska i Sjeverno-Hrvatsko primorje su prostori izrazite livadsko-pašnjačke orijentacije.¹⁴⁾ U Dalmaciji je naglašenija orijentacija uz livadsko-pašnjačku pretežnost na vinogradske i voćnjačke površine. Jedino općine Obrovac, Knin i Sinj nisu imale učešće voćnjaka i vinograda iznad republičkog prosjeka.

Prostor Središnje Hrvatske je najsloženije strukture. Nizinski dijelovi makroregije, Bjelovarska i Sisačka regija su pretežno oranične orijentacije (13 od ukupno 16 općina). Brežuljkasti predjeli Medvedničkog prigorja, Hrvatskog Zagorja i Medimurja uz pretežnu orijentaciju na oranice, ističu se značajnijim, nadprosječnim udjelima voćnjaka i vinograda. Ovakvoj orijentaciji, pored tradicija doprinosi u novije vrijeme upravo u ovim pre-

14) U Sjevernom Hrvatskom primorju tek se u dvije otočke općine: Cres-Lošinj, Rab, te u četiri istarske općine: Pula, Rovinj, Poreč i Buje, javljaju nadprosječni udjeli voćnjaka i vinograda, što je premalo za značajniju orijentaciju ove makroregije izvan zelenih površina.

djelima razvijen specifičan vid rekreacijsko-odmorilne funkcije stanovništva s malim »vikend« posjedima.

U dvadesetogodišnjem periodu 1962—1982. godine pad površine ukupnog poljoprivrednog zemljišta u Istočnoj Hrvatskoj je većim dijelom uvjetovan smanjenjem zelenih površina. Pad površina ove kategorije iskorištavanja veći od 10% imale su sve općine u obje godine promatranja izuzev općine Podravska Slatina, Đakovo i Slavonska Požega. Oranične površine uglavnom stagniraju, a jedino značajnije su u porastu u općini Orahovica i Nova Gradiška (10%). Vinogradarske površine su u stalnom padu u svim općinama izuzev vukovarske gdje je 1982. godine zabilježen znatan porast vinograda (preko 10% u odnosu na 1962. godinu). Kategorija voćnjaka je u značajnom porastu u ovoj makroregiji. Većina općina bilježi porast veći od 10%, a kod nekih općina taj porast u 1982. godini je i veći od 100% ili čak 300% (D. Miholjac, Osijek, Valpovo, Vinkovci i Vukovar). Nema sumnje da je širenje površina pod voćem u ovoj našoj nizinskoj regiji prvenstveno rezultat društvenih nastojanja za plantažnim razvojem (»Borinci«, PIK »Jasinje«) voćarstva.

Gorska Hrvatska sporo mijenja strukturu poljoprivrednih površina. Uglavnom su prisutnije stagnantne tendencije s blagim porastom zelenih površina u većini općina. Kod ostalih kategorija iskorištavanja teško je uočiti neku pravilnost u kretanju površina.

Južno Hrvatsko primorje pokazuje interesantna kretanja iskorištavanja. Blagi porast površina ukupnog poljoprivrednog zemljišta je odraz prvenstveno povećanja pašnjačko-livadskih kategorija iskorištavanja. Površine ostalih kategorija su u opadanju, a osobito su u znatnom opadanju vinogradske i voćnjačke površine (>10%).

U prostoru Sjevernog Hrvatskog primorja vidljivije su negativne tendencije u kretanju kategorije površina poljoprivrednog zemljišta. U padu je ukupno poljoprivredno zemljište u većini općina. Osobito je izraženo opadanje vinogradskih i voćnjačkih površina (u većini općina >10%). Kretanje površina zemljišnih kategorija Sjevernog Hrvatskog primorja ukazuje da se poljoprivreda ove makroregije nalazi u krizi.

Središnja Hrvatska, slično kao kod strukture, pokazuje vrlo različite trendove i u kretanju kategorija iskorištavanja. U svim regionalnim cjelinama Središnje Hrvatske vidljivo je opadanje ukupnog poljoprivrednog zemljišta i najzastupljenije kategorije u tom zemljištu — oranica. Vinogradske površine opadaju također u svim regijama izuzev u varaždinskoj regiji, gdje rastu. Jedina kategorija koja bilježi konstantan porast u svim regijama su voćnjaci i to uglavnom iznad 10%. Osobito je prisutan porast voćnjaka u prstenu prigradskih općina Zagreba, ali i u većini drugih općina Središnje Hrvatske s prigradskim, brežuljkastim reljefom.

Zusammenfassung**REGIONALE UNTERSCHIEDLICHE UND ÄNDERUNGEN IM GEBRAUCH VON
LANDWIRTSCHAFTSFLÄCHEN IN DER SOZIALISTISCHEN
REPUBLIK KROATIEN**

Adolf Malić

Trotz klar ausgesprochenen gesellschaftlichen Ansichten und Entschlüssen über die Notwendigkeit einer erhöhten Nahrungsproduktion, waltet in unserer Landwirtschaft meistens eine unsystematische, planlose Entwicklung. Diese Praxis ist besonders bemerkbar in einer komplett unentsprechenden Stellungnahme gegenüber der Anbauung und Anwendung der Landwirtschaftsflächen, welche die eigentliche Basis der Wirtschaftsproduktion sind.

Landwirtschaftliche Grundstücke, Landwirtschaftsflächen, sind in der betrachteten Zeitspanne, von 1962 bis 1982, in ständiger Verminderung. Besonders bekümmern ist dies in Ost-Kroatien, unserer agrar wertvollsten Gegend, wo es ausgeprägter zum Vorschein kommt. So wie die Verminderung von Ackerflächen wesentlicher, jedoch noch spürbarer ist der Rückfall der Weinbauflächen fast in allen Gemeinden und Bezirken unserer Republik. Der Rückfall an Weinbauflächen ist am ausgesprochensten zu sehen in Primorje, unserer wertvollsten Weinbaugegend.

Einen Zuwachs zeigen Obstbauflächen und auch Grünlandflächen (Wiesen und Weiden). Der Zuwachs der Obstbauflächen ist meistens da als Resultat der Obstgärten die um die Häuser und um die »Wochenendhäuser« oder in ihrer unmittelbaren Umgebung entstehen, und erst dann, nur in wenigen Gemeinden und Bezirken, als gesellschaftsorganisierte Plantagen planmässig angebaut werden, wie z.B. in den Gemeinden Vinkovci, Slavonski Brod, Metković-Kardeljevo.